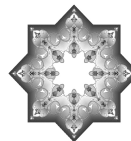

تحلیل کتاب‌سنجی پژوهش‌های توانمندی‌های پویا در طی سه دهه اخیر

صفحات ۹۹ تا ۱۳۲
دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۶
پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۵

سالار علیزاد پورسعیدی^۱
محمد مهدوی مزده^۲
عبدالمجید کهریزی^۳

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

این مطالعه برای جهت‌دهی و راهنمایی پژوهشگرانی که مترصد شروع یا توسعه پژوهش‌های خود در زمینه «توانمندی‌های پویا» هستند، آماده شده است. دیدگاه توانمندی‌های پویا در طی سه دهه اخیر، توجه فزاینده‌ی پژوهشگران را به خود جلب کرده است. چنین علاقه‌ای تا حد زیادی به دلیل اهمیت دیرینه‌ای است که در پژوهش‌های استراتژی و تئوری سازمان برای ارتباط بین انتخاب‌های استراتژیک بنگاه و شرایط محیطی قائل می‌شوند. با توجه به این موضوع که آخرین مطالعات کتاب‌سنجی پیشین درباره‌ی توانمندی‌های پویا، منابع انتشار یافته تا سال ۲۰۱۵ را پوشش داده‌اند، هدف اصلی پژوهش حاضر با بررسی مطالعات تا سال ۲۰۲۳، افزایش دانش پژوهشگران درباره‌ی مجلات، نویسندگان و مقالات علمی کلیدی به‌روز در این زمینه است. این مقاله با استفاده از پایگاه داده Web of Science یک تحلیل کتاب‌سنجی در خصوص مفهوم توانمندی‌های پویا ارائه می‌دهد که شامل جنبه‌های اساسی مانند تعداد مقالات منتشر شده در سال؛ کشورهای با بالاترین نرخ انتشارات؛ پُرکارترین و تأثیرگذارترین نویسندگان؛ پُربارترین مجلات و پُرستادترین مطالعات پیرامون توانمندی‌های پویا است. نتایج، بیانگر رشد تصاعدی در تعداد انتشارات درباره‌ی توانمندی‌های پویا از سال ۲۰۰۷ و افزایش رشد از سال ۲۰۲۰ است. این مطالعه، اطلاعات مفیدی را برای آن دسته از پژوهشگران به ارمغان می‌آورد که سعی در تعمق در زمینه توانمندی‌های پویا دارند و همچنین بینش‌هایی برای توسعه و جریان‌های مطالعاتی آتی پیرامون مفهوم توانمندی‌های پویا در ادبیات دانشگاهی رشته‌های مدیریت، کسب‌وکار و اقتصاد سازمانی فراهم می‌آورد.

واژگان کلیدی: توانمندی‌های پویا، مزیت رقابتی، تحلیل کتاب‌سنجی، تحلیل هم‌استنادی و تحلیل هم‌واژگانی.

۱. کارشناسی ارشد مهندسی صنایع - مدیریت مهندسی، دانشگاه علم و صنعت ایران (نویسنده مسئول)؛
۲. دانشیار دانشکده مهندسی صنایع، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران؛
۳. دانشجوی دکتری مدیریت تکنولوژی و نوآوری، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران؛

۱- بیان مساله

عرصه فعلی محیط کسب و کار، بسیار متغیر و مبهم است. در این محیط، بنگاه‌هایی که از «توانمندی‌های پویا» برخوردارند در خلق و تداوم مزیت رقابتی موفق‌تر از دیگران هستند. این گونه بنگاه‌ها نسبت به تغییرات بازار انعطاف‌پذیر و با آن سازگارند، جریان منابع در آن‌ها بالاست و دارای فرایندهای کسب و کار؛ تخصیص منابع؛ مدیریت منابع انسانی و مشوق‌هایی هستند که باعث تحوّل سریع‌تر و آسان‌تر کسب و کار می‌شود (Kim & Boo, 2010). از این رو، در طی ۳۰ سال اخیر مطالعه بر روی توانمندی‌های پویا در زمره مباحثی از رشته مدیریت به شمار می‌آید که توجه زیادی را به خود جلب کرده است. علی‌رغم اینکه این زمینه مطالعاتی؛ بسیار مورد استقبال پژوهشگران بوده است اما نقدهایی نیز به دلیل وجود برخی سردرگمی‌ها و تناقضات به آن وارد شده است. در واقع، پژوهشگران همچنان در جستجوی ماهیت توانمندی‌ها؛ محرک‌ها؛ نتایج؛ و فرایندهای سازمانی و مدیریتی نهفته در مفهوم توانمندی‌های پویا هستند (Cepeda & Vera, 2007; Teece, 2007). علی‌رغم اینکه اجماع کمی در بین پژوهشگران پیرامون مفهوم توانمندی‌های پویا وجود دارد، اما همین موضوع انگیزه‌ای است برای نویسندگان مطالعه حاضر تا بتوانند پژوهشگران و مطالعات در زمینه توانمندی‌های پویا را به‌منظور ارائه چارچوبی برای مطالعات آینده مورد مذاقه قرار دهند.

آلبرت مورانت و همکاران (Albort-Morant, Leal-Rodríguez, Fernández-) (Rodríguez, & Ariza-Montes, 2018) مطالعه کتاب‌سنجی در زمینه توانمندی‌های پویا را بر اساس داده‌های پایگاه Web of Science (WOS) انجام دادند. آن‌ها دریافتند که در بازه سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۲ رشد نمایی در مطالعات مرتبط با توانمندی‌های پویا وجود داشته است. بنا بر پیشنهاد آلبرت مورانت و همکاران (۲۰۱۸) با توجه به روندهای اخیر، پژوهش‌های این زمینه می‌بایست از تمرکز بر ارتباط دادن توانمندی‌های پویا و عملکرد، به سمت ارزیابی تأثیرات توانمندی‌های پویا بر موضوعاتی همچون تکنولوژی؛ بازاریابی؛ محیط‌زیست و کارآفرینی تغییر جهت دهند. ووگل و گوتل (Vogel & Güttel, 2013) تکنیک تزویج کتاب‌سنجی^۲ را برای داده‌های خود در زمینه توانمندی‌های پویا بین سال‌های ۱۹۹۴-۲۰۱۱ به کار گرفتند. این پژوهشگران، شش جریان مطالعاتی را برای مفهوم توانمندی‌های پویا معرفی نمودند: یادگیری استراتژیک؛ نوآوری تکنولوژیک؛^۳ دوسوتوانی^۳ (اکتشاف و بهره‌برداری)؛

¹ Dynamic capabilities

² Bibliographic coupling

³ Ambidexterity

خُردبنیان‌ها^۱ و اکتساب‌ها^۲؛ دامنه عمودی^۳ و اتحادها^۴. بریتو اوکوآ و همکاران (Ochoa, Navarro, & Barahona, 2020) با استفاده از داده‌های پایگاه WOS و تحلیل هم‌واژگانی^۵، به بررسی مطالعات مرتبط با موضوع توانمندی‌های پویا و کسب‌وکارهای خانوادگی^۶ در بازه‌ی زمانی ۲۰۰۹ الی ۲۰۱۹ پرداختند. آن‌ها سه دسته‌بندی برای چنین مطالعاتی ارائه دادند که شامل عملکرد سازمانی، خلق ارزش و کارآفرینی بود. ریالتی و همکاران (Rialti, Marzi, Ciappei, & Busso, 2019) در تحلیل کتاب‌سنجی خود، مطالعات با موضوع کلان‌داده^۷ و توانمندی‌های پویا را بین سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۷ مورد توجه قرار دادند که نتایج پژوهش، دسته‌بندی مطالعات در چهار زمینه مدیریت زنجیره تأمین؛ مدیریت دانش؛ تصمیم‌گیری و مدیریت فرایند بوده است. همچنین دی استفانو و همکاران (Di Stefano, Peteraf, & Verona, 2010) به تحلیل کتاب‌سنجی مطالعات توانمندی‌های پویا در بازه‌ی زمانی ۱۹۹۵ الی ۲۰۰۷ مبادرت کردند و مدلی را برای اجماع نظرات پیرامون دیدگاه توانمندی‌های پویا پیشنهاد دادند. سرانجام اینکه، جدیدترین مطالعه کتاب‌سنجی نیز توسط کروزارا و همکاران (Cruzara, Kaniak, Junior, & Teixeira, 2020) در زمینه ارتباط بین کارآفرینی و توانمندی‌های پویا در بازه‌ی زمانی طولانی‌تر (بدون تحدید آغاز و تا آگوست ۲۰۲۰) صورت گرفته است که پژوهشگران را به تحقیقات مفصل‌تر و دقیق‌تر در این زمینه تشویق می‌نمایند.

با در نظر گرفتن پژوهش‌های مشابه، دو تحلیلی که هم‌زمان در این مطالعه مورد استفاده قرار می‌گیرند عبارتند از: تحلیل هم‌استنادی و تحلیل هم‌واژگانی (Braum, Moed, & Van Raan, 1991; Leung, Sun, & Bai, 2017). ترکیب دو تحلیل هم‌استنادی و هم‌واژگانی، تصویر جامعی از ساختار و تکامل زمینه‌های پژوهشی ارائه می‌دهد که تکمیل‌کننده پژوهش‌های پیشین است. همچنین این ترکیب، جهت پژوهش‌های آینده را نیز با دقت بیشتری پیشنهاد می‌کند (Köseoglu, Sehitoglu, & Craft, 2015; Leung et al., 2017). اصلی‌ترین اهداف مقاله حاضر، به شرح ذیل است:

انجام آمار توصیفی پیرامون پژوهش‌های انتشاریافته درباره‌ی توانمندی‌های پویا؛
کشف ساختارهای زمینه توانمندی‌های پویا از طریق تحلیل هم‌استنادی؛

¹ Microfoundations
² Acquisitions
³ Vertical scope
⁴ Alliances
⁵ Co-word analysis
⁶ Family businesses
⁷ Big data

پیش‌بینی زمینه‌های پژوهشی آینده از طریق تحلیل هم‌واژگانی. ساختار و بخش‌بندی این مقاله به این صورت است که در بخش دوم، مبانی نظری توانمندی‌های پویا بر اساس مطالعات پیشین بیان می‌شود. بخش سوم، شامل تشریح روش‌شناسی پژوهش است. در بخش چهارم، نتایج تحلیل کتاب‌سنجی ارائه خواهد شد. سرانجام در بخش پنجم، مباحث و جهت‌گیری‌های مطالعات آینده مطرح می‌شود.

۲. ادبیات پژوهش

اصلی‌ترین سؤال در مدیریت استراتژیک این است که بنگاه‌ها چگونه مزیت رقابتی را به دست می‌آورند و آن را حفظ می‌نمایند (Teece, Pisano, & Shuen, 1997). برای تبیین چگونگی کسب و حفظ مزیت رقابتی، دیدگاه‌های متفاوتی توسط صاحب‌نظران مدیریت استراتژیک ارائه شده است که عبارت‌اند از: نیروهای رقابتی^۱، منبع‌محور^۲ و توانمندی‌های پویا. در حالی که برخی دیدگاه‌ها به‌طور خاص از منظر بیرون بنگاه به رقابت نگریسته‌اند و کسب مزیت رقابتی را ناشی از فرصت‌های محیطی می‌دانند، مانند نیروهای رقابتی پورتر، پژوهشگران دیگر به درون بنگاه و منابع منحصربه‌فرد آن تأکید می‌کنند (Wilden, Devinney, & Dowling, 2016).

«دیدگاه نیروهای رقابتی» که توسط پورتر^۳ (Porter & Strategy, 1980) ارائه شد، ریشه در پارادایم ساختار-رفتار-عملکرد^۴ سازمان صنعتی دارد. این دیدگاه بر اقداماتی متمرکز است که بنگاه می‌تواند برای ایجاد موقعیت‌های قابل دفاع در برابر نیروهای رقابتی انجام دهد. برمبنای «دیدگاه منبع‌محور» (توسعه‌یافته توسط پنروز^۵ (Penrose, 2009)؛ ورنرفلت^۶ (Wernerfelt, 1984)؛ بارنی^۷ (Barney, 1991)؛ کولیس^۸ (Collis, 1994)) بنگاه‌ها با برخورداری از منابع و توانمندی‌های منحصربه‌فردی که ارزشمند^۹؛ کمیاب^{۱۰}؛ غیرقابل جایگزین^{۱۱} و غیرقابل تقلید^{۱۲} هستند می‌توانند مزیت رقابتی بلندمدت و عملکرد برتری را ایجاد کنند (Barney, 1991). با این حال، دیدگاه منبع‌محور به دلیل ایستا بودن و در نظر نگرفتن

1 Competitive forces

2 Resource based

3 Porter

4 Structure-Conduct-Performance (SCP) paradigm

5 Penrose

6 Wernerfelt

7 Barney

8 Collis

9 Valuable

10 Rare

11 Non- substitutable

12 Non-imitable

پویایی‌های تغییرات محیط کسب و کار مورد انتقاد قرار گرفت.

لدا تیس و پیسانو^۱ (Teece & Pisano, 1994) در سال ۱۹۹۴ به ارائه دیدگاه توانمندی‌های پویا می‌پردازند و بیان می‌کنند که چگونه این دیدگاه می‌تواند بر محدودیت‌های دیدگاه منبع‌محور غلبه کند. درحالی‌که دیدگاه منبع‌محور بر چگونگی تفاوت‌بنگاه‌ها بر اساس منابع تأکید دارد، موضوع اصلی در توانمندی‌های پویا این است که چگونه بنگاه‌ها به‌صورت پیوسته پیکربندی جدیدی از منابع را به کار بسته و منابع ارزشمندی در بازارهای پویا ایجاد می‌کنند. دیدگاه توانمندی‌های پویا نه تنها مجموعه‌ای از منابع بااهمیت و منحصربه‌فرد بنگاه را دربر می‌گیرد بلکه شامل مکانیزم‌هایی است که به‌وسیله آن بنگاه‌ها یاد می‌گیرند تا به تجمیع مهارت‌ها و توانمندی‌های جدید بپردازند. تیس و پیسانو در توجیه توانمندی‌های پویا بیان کردند که دیدگاه منبع‌محور قادر به توضیح این مطلب نیست که چگونه برخی بنگاه‌های موفق، به‌موقع نسبت به تغییرات محیط پاسخگو هستند و به‌سرعت و منعطف به نوآوری در محصولات و خدمات خود می‌پردازند و به‌طور مؤثر شایستگی‌های بیرونی و درونی را هماهنگ می‌کنند و یا تغییر می‌دهند (Teece & Pisano, 1994).

تعریف اصلی از توانمندی‌های پویا توسط تیس و همکاران (Teece et al., 1997) به این صورت ارائه شده است: "توانایی بنگاه در یکپارچه‌سازی، خلق و پیکربندی مجدد شایستگی‌های داخلی و خارجی با توجه به تغییرات سریع محیط". از منظر دیدگاه توانمندی‌های پویا، در عرصه رقابت امروزی؛ مزیت رقابتی بستگی به آن دسته از توانمندی‌های بنگاه دارد که پویا هستند. لغت "پویا" در این اصطلاح به ظرفیتی برای تجدید شایستگی‌ها به‌منظور حصول تناسب با محیط کسب و کار متغیر که ارائه پاسخ‌های نوآورانه مورد نیاز برای وضعیت‌هایی که در آن‌ها (۱) زمان ورود به بازار و زمان‌بندی حیاتی؛ (۲) میزان تغییرات تکنولوژیک سریع و (۳) تعیین ماهیت رقابت در آینده و نیز بازارها دشوار است، اشاره دارد. "توانمندی‌ها" بر نقش کلیدی مدیریت استراتژیک در تطبیق، یکپارچه‌سازی و پیکربندی مجدد مناسب مهارت‌های داخلی و خارجی بنگاه، منابع و شایستگی‌های عملکردی به‌منظور مطابقت با الزامات محیط متغیر تأکید دارد (Teece et al., 1997). در مقایسه با دیدگاه منبع‌محور که "منابع" قلب آن محسوب می‌شود، "توانمندی‌ها" قلب دیدگاه توانمندی‌های پویا است. یکی از تفاوت‌های طبیعی که بین "منابع" و "توانمندی‌ها" وجود دارد این است که منابع مجموعه‌ای از عوامل در دسترس هستند که بنگاه، مالکیت و یا کنترل آن‌ها در دارد؛ درحالی‌که توانمندی‌ها ظرفیت سازمانی برای به‌کارگیری منابع است. تفاوت دیگر، داد و ستد پذیر بودن منابع در بازارها و

^۱ Teece and Pisano

تقسیم آن‌ها به دو گروه دارایی‌های ملموس^۱ (همچون سرمایه‌های فیزیکی و مالی) و دارایی‌های ناملموس^۲ (همچون سرمایه‌های سازمانی و انسانی) است، درحالی‌که توانمندی‌ها در روتین‌هایی که ذاتاً ناملموس و درونی شده بنگاه هستند ریشه دارند و بنابراین قابل دادوستد در بازارها نیستند (Chen & Jaw, 2009).

از سوی دیگر در دیدگاه اقتصاد صنعتی که اساس چارچوب پنج نیروی رقابتی پورتر است، ساختار بازار به‌عنوان یک عامل برون‌زا در نظر گرفته می‌شود. اگرچه در واقعیت، ساختار بازار یک عامل درون‌زا و نتیجه نوآوری و تغییرات یادگیری در علم و تکنولوژی و خلق فرصت‌ها برای نوآوری است. بنگاه‌ها می‌توانند در میان فرصت‌های جدید جستجو کنند و درگیر فعالیت‌های توسعه شوند. عواملی همچون فرصت‌های تکنولوژیکی؛ وابستگی‌های مسیر^۳؛ شرایط مناسب؛ حمایت نهادها؛ اثرات پایه موجود؛ آموزش و هزینه تغییرات، در چارچوب پنج نیروی رقابتی پورتر دیده نشده یا تأثیر آن‌ها به‌خوبی تبیین نشده است. در دیدگاه توانمندی‌های پویا، مضمون محیط شناسایی شده برای اهداف تحلیلی نه‌تنها صنعت، بلکه اکوسیستم کسب‌وکار^۴ یعنی جامعه؛ سازمان‌ها و نهادها؛ مشتریان، تأمین‌کنندگان و رقبای بنگاه را شامل می‌شود. به عقیده پورتر جوهره‌ی تدوین استراتژی، رویارویی با رقابت است درحالی‌که از منظر توانمندی‌های پویا، جوهره‌ی استراتژی شامل انتخاب و توسعه تکنولوژی و مدل‌های کسب‌وکار^۵ است که مزیت رقابتی را از طریق یکپارچه کردن و سازمان‌دهی دارایی‌های غیرقابل تقلید و در نتیجه شکل دادن به رقابت می‌سازند (Teece, 2007).

تیس (۲۰۰۷) به‌منظور ارائه یک چارچوب بنیادی دقیق برای تئوری توانمندی‌های پویا به تبیین خردبنیان‌های توانمندی‌های پویا پرداخته است. به عقیده‌ی او، توانمندی‌های پویا را می‌توان در سه دسته توانمندی به شرح ذیل طبقه‌بندی کرد (Teece, 2007):
ظرفیت درک (و شکل‌دهی به) فرصت‌ها و تهدیدات (توانمندی درک کردن/حسگری)^۶؛

ظرفیت تحت کنترل درآوردن فرصت‌ها (توانمندی تحت کنترل درآوردن)^۷؛

ظرفیت حفظ رقابت‌پذیری؛ محافظت کردن و در صورت لزوم بازپیکربندی دارایی‌های

1 Tangible assets

2 Intangible assets

3 Path dependencies

4 Business ecosystem

5 Business models

6 Sensing

7 Seizing

ملموس و ناملموس بنگاه (توانمندی بازپیکربندی)^۱.

از آنجایی که توانمندی‌های پویا، فرایندهای ایجاد و تنظیم روتین‌های استراتژیک هستند؛ در نتیجه درک آنچه باعث ایجاد تغییرات در بنگاه می‌شود مفهومی محوری است (Winter, 2002; Zollo & Winter, 2003). پراکندگی و عدم انسجام زیادی در ادبیات توانمندی‌های پویا وجود دارد به طوری که پراکندگی نظرات توضیح‌دهنده‌ی توانمندی‌های پویا در تعاریف متفاوت آن قابل مشاهده است (جدول ۱). اولین دسته این تعاریف، توانمندی‌های پویا را به پیامدهای آن ربط می‌دهند (Collis, 1994; Griffith & Harvey, 2001). دسته دوم تعاریف، بر این موضوع تأکید می‌کنند که برای توسعه توانمندی‌های پویا باید شرایط خاصی در محیط خارجی موجود باشد (Helfat, 1997; Eisenhardt & Martin, 2000). دسته سوم، شامل توانمندی‌های پویایی است که باعث پویایی بنگاه می‌شوند (Zahra & Helfat et al., 2009; George, 2002; Zollo & Winter, 2002).

مشکل دسته‌ی اول تعاریف، این است که توانمندی‌های پویا را نمی‌توان به صورت مجزا مورد بررسی قرار داد، بلکه برای مطالعه آن‌ها باید به ارزیابی نتایج قابل اندازه‌گیری مرتبط با توانمندی‌های پویا پرداخت. لذا این دسته از تعاریف امکان بررسی زمینه، توسعه و خلق توانمندی‌های پویا را از دست می‌دهند. مشکل دسته‌ی دوم، این است که بنگاه در زمان کند بودن سرعت تغییرات محیطی نیز می‌تواند به یکپارچه‌سازی، خلق و ترکیب مجدد مهارت‌هایش پردازد. به علاوه تغییرات مستقل از محیط، در درون خود بنگاه نیز شکل می‌گیرند.

صاحب‌نظران ذیل دسته سوم، بین توانمندی‌های معمولی^۲ و توانمندی‌های پویا تفاوت قائل می‌شوند. از نظر آن‌ها توانمندی‌های معمولی، بنگاه را قادر به حل مشکلات و به انجام رساندن وظایف و دستیابی به نتایج می‌کند در حالی که توانمندی‌های پویا عبارت‌اند از توانایی تغییر و یکپارچه‌سازی مجدد توانمندی‌های معمولی.

¹ Reconfiguration

² Ordinary capabilities

جدول ۱- تعاریف اصلی توانمندی‌های پویا

تعریف	پژوهشگر / پژوهشگران
۱. تعاریف متمرکز بر پیامدهای توانمندی‌های پویا	
توانمندی که امکان نوآوری و مانند آن را سریع‌تر فراهم می‌کند.	کولیس (۱۹۹۴)
خلق ترکیبی از منابع که به‌سختی قابل تقلید باشد از طریق هماهنگی روابط درونی سازمان در یک بستر جهانی که برای بنگاه ایجاد مزیت رقابتی می‌کند.	گریفیت و هاروی (۲۰۰۱)
توانمندی‌های پویا در اقداماتی نهفته‌اند که با نوآوری‌های کلیدی باعث بهبود ارزش یا هزینه‌های محصولات یا خدمات بنگاه می‌شوند. بنگاهی که چنین توانمندی‌هایی را نداشته باشد نمی‌تواند بر نوآوری‌های شرکت‌های نوپا و یا رقبا غلبه کند.	هویس و همکاران (۲۰۰۳)
یک بنگاه موفق، قدرت رقابتی خود را از مزیت‌های خود به شکل تعداد اندکی از خوشه‌های توانمندی‌ها می‌گیرد و از این طریق می‌تواند جایگاه پیشرو خود را به‌صورت پایدار در طی زمان حفظ کند. این تعریف شباهت زیادی به مفهوم توانمندی‌های پویای تیس و همکاران (۱۹۹۷) دارد.	دوسی و همکاران (۲۰۰۴)
۲. تعاریف متمرکز بر شرایط خارجی	
مجموعه‌ای از شایستگی‌ها و توانمندی‌ها که به بنگاه امکان می‌دهد تا محصول یا فرایند جدیدی خلق کند و به تغییرات و شرایط بازار پاسخ دهد.	هلفات (۱۹۹۷)
توانایی بنگاه در یکپارچه‌سازی، خلق و بازپیکربندی توانمندی‌های داخلی و خارجی برای غلبه بر تغییرات محیطی.	تیس و همکاران (۱۹۹۷)
فرایندهایی از بنگاه به‌ویژه فرایندهای یکپارچه‌سازی، بازپیکربندی، دستیابی و انتشار منابع که هدف آن‌ها از مصرف منابع، مطابقت با بازار و یا حتی ایجاد تغییر در بازار است.	ایزنهارت و مارتین (۲۰۰۰)
توانمندی‌های پویا را می‌توان فرایندهای تغییردهنده‌ای در نظر گرفت که در دو سطح، خود را به نمایش می‌گذارند: سطح خرد (تکامل از طریق به‌روزرسانی و مدیریت توانمندی‌های بنگاه) و سطح کلان (تکامل ناشی از توسعه شایستگی‌های جدید برای پاسخ‌دهی به	ریندوا و تیلور (۲۰۰۲)

تعریف	پژوهشگر / پژوهشگران
نیازهای متغیر مشتریان / پیکربندی مجدد شایستگی‌های بازار).	
یک منبع جدید به منظور کسب مزیت رقابتی در طرح‌ریزی بنگاه‌ها برای درگیر شدن با تغییرات محیطی.	لی و همکاران (۲۰۰۲)
جهت‌گیری رفتار پایدار سازمان در یکپارچه‌سازی، صورت‌بندی مجدد، تجدید و بازسازی منابع و توانمندی‌های خود و از همه مهم‌تر بهبود نوسازی توانمندی‌های مرکزی در پاسخ به محیط متغیر برای نائل شدن به مزیت رقابتی پایدار.	وانگ و احمد (۲۰۰۷)
۳. تعاریف متمرکز بر فعالیت‌ها و توانایی‌هایی که موجب پویایی بنگاه می‌شوند.	
تغییر برای هدایت توانمندی‌هایی که به بنگاه کمک می‌کند تا با سازمان‌دهی مجدد منابع پایه‌ای خود، پاسخگوی تقاضای مشتریان و استراتژی‌های رقبا باشند.	زهرا و جورج (۲۰۰۲)
الگوهای یادگرفته‌شده و پایدار از فعالیت‌های جمعی که طی آن بنگاه برای بهبود اثربخشی خود به صورت نظام‌مند رویه‌های عملیاتی خود را خلق کرده و بهبود می‌دهد.	زولو و وینتر (۲۰۰۳)
توانمندی‌هایی که برای گسترش، بهبود و خلق توانمندی‌های معمولی به کار گرفته می‌شوند.	وینتر (۲۰۰۳)
ظرفیتی از یک بنگاه که به صورت هدفمند، پایه منابع خود را خلق، گسترش و بهبود می‌دهد.	هلفات و همکاران (۲۰۰۷)
مهم‌ترین توانمندی‌های پویا در سه دسته فعالیت‌های کارآفرینانه و تغییرگرا جای می‌گیرند که به طور هم‌زمان در سراسر بنگاه انجام می‌شوند: (۱) درک کردن؛ (۲) تحت کنترل درآوردن و (۳) متحول کردن /بازپیکربندی. «درک کردن» به شناسایی و ارزیابی فرصت‌ها، تهدیدها و نیازهای مشتریان؛ «تحت کنترل درآوردن» به بسیج منابع و زیرساخت‌های سازمانی و استراتژی موردنیاز برای پرداختن به فرصت‌های جدید و تصاحب ارزش از آن‌ها؛ و «متحول کردن/بازپیکربندی» به بازآفرینی مستمر سازمانی با هدف حفظ مزیت رقابتی پایدار اشاره دارند.	تیس (۲۰۰۷)

پژوهشگر / پژوهشگران	تعریف
بارتو (۲۰۱۰)	توانمندی‌های پویا بیانگر پتانسیل بنگاه در حل سیستماتیک مسائل است که به وسیله تمایل آن در درک فرصت‌ها و تهدیدات شکل می‌گیرد و هدف آن اتخاذ تصمیمات به‌موقع و مبتنی بر بازار و نیز ایجاد تغییر در پایه منابع بنگاه است.
مادسن (۲۰۱۰)	توانمندی‌های پویا عبارت‌اند از توانایی‌های اکتسابی که بنگاه را به روشی که از نظر تصمیم‌گیرندگان اصلی مناسب فرض می‌شود، قادر به یکپارچه‌سازی، خلق و بازیگربندی منابع داخلی و خارجی و توانمندی‌های معمولی می‌سازد.

۳. روش پژوهش

تحلیل کتاب‌سنجی رشته‌ای است که شامل استفاده از روش‌های آماری برای ارزیابی پیشرفت‌ها و افزایش دانش پیرامون یک موضوع خاص، ارزیابی کیفیت علمی و تأثیر آثار و مراجع متمایز است (Bouyssou & Marchant, 2011; Daim, Rueda, Martin, & Gerdtsri, 2006). کتاب‌سنجی در مقایسه با مرور ادبیات سنتی، روش نوینی محسوب می‌شود (De Bakker, Groenewegen, & Den Hond, 2005). این تحلیل، اطلاعات مفیدی را برای آن دسته از پژوهشگران ارائه می‌دهد که سعی در عمق بخشیدن به زمینه‌ای خاص از پژوهش‌ها دارند، زیرا تحلیل کتاب‌سنجی مجموعه‌ای از شاخص‌های مهم را برای بررسی مطالب کتاب‌شناختی تعیین می‌کند. به‌موجب تحلیل کتاب‌سنجی، پژوهشگران ممکن است به شاخص‌های کلیدی مانند تعداد انتشارات؛ پرکارترین نویسندگان؛ کشورهایی که این زمینه پژوهشی در آن‌ها محبوب‌تر است یا مجلاتی که توجه بیشتری به انتشار در موضوع خاصی دارند، دسترسی پیدا کنند و دانش خود را گسترش دهند. سایر شاخص‌های مورد استفاده برای اندازه‌گیری تأثیر یک پژوهشگر عبارتند از: تعداد کل انتشارات، تعداد استادها و نسبت استادان/مقالات (Merigó, Mas-Tur, Roig-Tierno, & Ribeiro-Soriano, 2015). به عقیده‌ی پودساکف و همکاران (Podsakoff, MacKenzie, Podsakoff, & Bachrach, 2008) تعداد مطالعات مؤثر و تعداد استادها، نشان‌دهنده خوبی برای نفوذ یک پژوهشگر است.

براین اساس، در مقاله حاضر از روش تحلیل کتاب‌سنجی (هم‌استادی و هم‌واژگانی) برای فراهم کردن چشم‌اندازهای بیشتر و بررسی روندهای تکاملی در زمینه توانمندی‌های پویا بهره گرفته شده است.

- گام اول. جمع‌آوری اطلاعات

تمامی مطالعات انگلیسی‌زبان مرتبط با توانمندی‌های پویا (مقاله‌ها؛ کتاب‌ها؛ بخش‌های

کتاب و یادداشت‌ها) در رشته‌های مدیریت، اقتصاد و کسب‌وکار از پایگاه داده WOS مورد جست‌وجو قرار گرفت. عبارت‌های «توانمندی‌های پویا» و «توانمندی پویا» در قسمت‌های عنوان، چکیده و واژگان کلیدی در پایگاه مذکور در بازه نامحدود جست‌وجو شد. یافته‌های اولیه، ۶۷۳۹۱ مطالعه بوده است.

- گام دوم. مرور اطلاعات

با محدود کردن جست‌وجو در عنوان و همچنین بازه زمانی سال‌های ۱۹۹۰ تا (ماه می) ۲۰۲۳ و حصول اطمینان از ارتباط موضوعی مطالعات با توانمندی‌های پویا، تعداد ۱۳۷۲ مطالعه باقی ماند.

- گام سوم. تجزیه و تحلیل اطلاعات

در ابتدا آمار توصیفی به منظور ارائه اطلاعات ذیل ارائه می‌شود:

تعداد مطالعات مرتبط در هر سال؛

پراکندگی مطالعات منتخب از منظر جغرافیایی؛

زمینه‌های پژوهشی در موضوع مطالعه؛

پراکندگی مطالعات به تفکیک مجلات.

سپس، شبکه هم‌استنادی ساخته و توسط نرم‌افزار VOSviewer تصویرسازی می‌شود. همچنین زمینه‌های پژوهشی از این یافته‌ها، برای ارائه چشم‌اندازهای پژوهشی در زمینه توانمندی‌های پویا استخراج خواهد شد. سرانجام، تحلیل هم‌واژگانی برای دسته‌بندی تمامی واژگان کلیدی منابع در زمینه‌های پژوهشی هم‌استنادی یافت شده به کار گرفته می‌شود.

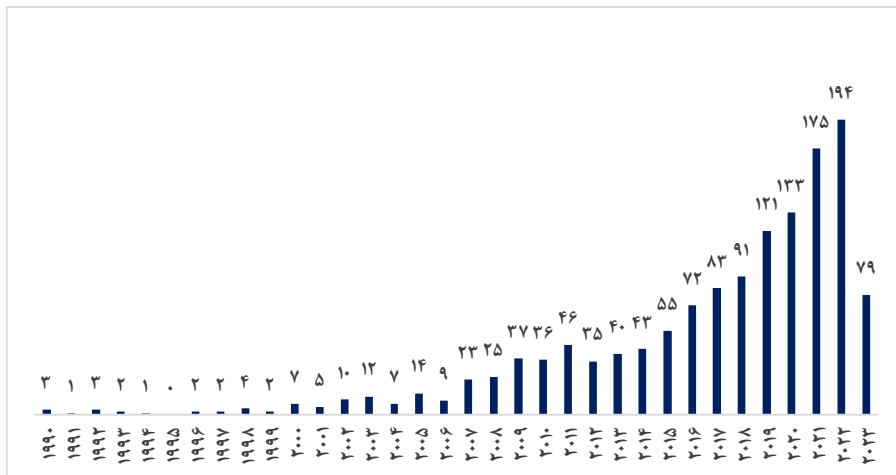
۴. تحلیل تجربی

این بخش، یافته‌های تحلیل کتاب‌سنجی پژوهش‌های علمی منتشرشده پیرامون توانمندی‌های پویا در رشته‌های مدیریت، کسب‌وکار و اقتصاد سازمانی را با در نظر گرفتن بازه‌ی سال‌های ۱۹۹۰ و (ماه می) ۲۰۲۳ ارائه می‌دهد. سال شروع، ۱۹۹۰، به این دلیل انتخاب شد که اولین مطالعه مربوط به توانمندی‌های پویا در این سال در پایگاه Web of Science منتشر شده است. در ادامه، به بررسی شاخص‌های مختلف کتاب‌سنجی در این موضوع خواهیم پرداخت:

- سال انتشار

نمودار (۱) نمایانگر روند سالیانه تعداد منابع چاپ‌شده از سال ۱۹۹۰ تا (ماه می) سال

۲۰۲۳ است.

نمودار ۱- تعداد منابع چاپ شده بین سال‌های ۱۹۹۰ - (ماه می) ۲۰۲۳

ملاحظه می‌شود تعداد منابع چاپ شده در زمینه توانمندی‌های پویا از سال ۲۰۰۷ رشد قابل توجهی را تجربه می‌کند که این می‌تواند به دلیل انتشار مقاله تأثیرگذار تیس در مجله مدیریت استراتژیک^۱ با عنوان «تشریح توانمندی‌های پویا: ماهیت و خردبنیان‌های عملکرد (پایدار) بنگاه^۲» و همچنین گسترش استفاده از اینترنت در کشورها و در نتیجه افزایش میزان ارسال مقالات به مجلات و کنفرانس‌ها توسط پژوهشگران باشد. در همین راستا، میانگین منابع چاپ شده در این سال‌ها ۴۰ بوده که تعداد بالای منابع در سال ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ نشان‌دهنده توجه ویژه پژوهشگران به این موضوع است.

- کشور

آمار حوزه جغرافیایی منابع چاپ شده در زمینه توانمندی‌های پویا، نشان می‌دهد که ایالات متحده آمریکا، چین و بریتانیا کشورهای با بیشترین منابع چاپ شده هستند (جدول ۲). ایالات متحده آمریکا در بازه زمانی ۱۹۹۰ الی (ماه می) ۲۰۲۳ تعداد ۳۰۹ منبع را به چاپ رسانیده است که با اختلاف قابل توجهی از سایر کشورها، در رتبه اول قرار دارد. حضور کشور تازه توسعه‌یافته‌ی تایوان با تعداد ۱۰۰ منبع منتشر شده در رتبه چهارم این رده‌بندی نیز، قابل اعتنا است.

¹ Strategic Management Journal

² Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance

جدول ۲- حوزه جغرافیایی منابع چاپ‌شده

رتبه	کشور	تعداد منابع منتشرشده
۱	ایالات متحده امریکا	۳۰۹
۲	چین	۲۳۴
۳	بریتانیا	۱۹۹
۴	تایوان	۱۰۰
۵	استرالیا	۹۸
۶	اسپانیا	۹۰
۷	آلمان	۸۲
۸	ایتالیا	۸۱
۹	فرانسه	۵۳
۱۰	کانادا	۵۰

- پژوهشگران برجسته

پژوهشگران زیادی از نقاط مختلف دنیا در زمینه توانمندی‌های پویا، منابع چاپ‌شده دارند. مشهورترین و مؤثرترین صاحب‌نظر، دیوید تیس است که با تعداد منابع منتشرشده متعدد و نظریه‌های بنیادین تأثیر به‌سزایی در پیدایش و رشد این زمینه جدید در رشته مدیریت استراتژیک داشته است. همچنین وی، صاحب‌نظری است که بیشترین ارجاع و استناد به منابع منتشرشده‌اش دارد (جدول ۳).

جدول ۳- پژوهشگران برجسته در زمینه توانمندی‌های پویا

رتبه	پژوهشگر	تعداد منابع منتشرشده
۱	دیوید تیس	۲۸
۲	کنستانس هلفت ^۱	۱۳
۳	زیگفرید گودرگان ^۲	۱۰

^۱ Constance Helfat^۲ Siegfried Gudergan

رتبه	پژوهشگر	تعداد منابع منتشر شده
۴	رالف وایلدن ^۱	۱۰
۵	پاتریک میکالف ^۲	۹
۶	مایکل یائو پینگ ^۳	۸
۷	پو-ین لی ^۴	۷
۸	ونسا بارالس مولینا ^۵	۶
۹	فلیکس آرنت ^۶	۶
۱۰	رودریگو ولیو دومینگز ^۷	۶

- مجلات

مطالعه مجلات در پژوهش‌های مروری، اهمیت ویژه‌ای دارد (Rey-Martí, Ribeiro, Soriano, & Palacios-Marqués, 2016). همچنین جهت‌گیری مجلات به پژوهشگران در یافتن مطالعات مشابه، کمک به‌سزایی می‌نماید. جدول (۴) مجلات با بیشترین منابع چاپی در زمینه توانمندی‌های پویا را نشان می‌دهد. شناسایی مجلات، زمانی اهمیت می‌یابد که پژوهشگران بخواهند در زمینه مدنظر، مرور ادبیات داشته باشند.

جدول ۴- پراکندگی منابع چاپ‌شده در مجلات

رتبه	نام مجله	تعداد منابع منتشر شده
۱	Journal of Business Research	۵۵
۲	Sustainability	۴۸
۳	Industrial Marketing Management	۳۵
۴	Industrial and Corporate Change	۳۱
۵	Strategic Management Journal	۳۱

¹ Ralf Wilden² Patrick Mikalef³ Michael Yao Ping Peng⁴ Po-Yen Lee⁵ Vanesa Barrales Molina⁶ Felix Arndt⁷ Rodrigo Valio Dominguez Gonzalez

رتبه	نام مجله	تعداد منابع منتشرشده
۶	Management Decision	۲۸
۷	Business Strategy and the Environment	۲۷
۸	Journal of Cleaner Production	۲۳
۹	Journal of Management and Organization	۲۱
۱۰	Technology Analysis Strategic Management	۲۱
۱۱	Technological Forecasting and Social Change	۱۹
۱۲	Journal of Knowledge Management	۱۷
۱۳	British Journal of Management	۱۶
۱۴	Long Range Planning	۱۶
۱۵	Baltic Journal of Management	۱۵
۱۶	Frontiers in Psychology	۱۵
۱۷	IEEE Transactions on Engineering Management	۱۵
۱۸	Technovation	۱۵
۱۹	International Business Review	۱۴
۲۰	Journal of International Business Studies	۱۴

- مقالات با بیشترین استناد

در پایگاه Web of Science مقالات و منابع متعددی در زمینه توانمندی‌های پویا وجود دارد که جدول (۵)، مقالات با بیشترین استناد را نشان می‌دهد. مقاله با عنوان Dynamic capabilities and strategic management از تیس و همکاران (D. J. Teece et al., 1997) بیشترین ارجاع را با ۱۴۳۶۴ استناد، به خود اختصاص داده است.

جدول ۵- پنجاه مقاله با بیشترین استناد در زمینه توانمندی‌های پویا (در پایگاه WOS)

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
۱	Dynamic capabilities and strategic management	Teece, DJ; Pisano, G; Shuen, A	۱۴۳۶۴	کیفی
۲	Dynamic capabilities: What are they?	Eisenhardt, KM; Martin, JA	۷۲۷۹	کیفی
۳	Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance	Teece, DJ	۵۶۰۳	کیفی
۴	Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities	Zollo, M; Winter, SG	۳۴۱۰	کیفی
۵	Understanding dynamic capabilities	Winter, SG	۲۳۹۳	کیفی
۶	The dynamic resource-based view: Capability lifecycles	Helfat, CE; Peteraf, MA	۲۰۶۱	کیفی
۷	Entrepreneurship and dynamic capabilities: A review, model and research agenda	Zahra, SA; Sapienza, HJ; Davidsson, P	۱۴۴۲	کیفی
۸	Toward a synthesis of the resource-based and dynamic-capability views of rent creation	Makadok, R	۱۲۰۵	کمی
۹	Dynamic capabilities: A review and research agenda	Wang, CL; Ahmed, PK	۱۱۴۱	کیفی
۱۰	Ambidexterity as a dynamic capability: Resolving the innovator's dilemma	O'Reilly, CA; Tushman, ML	۱۱۱۹	کیفی
۱۱	Dynamic capabilities: A review of past research and an agenda for the future	Barreto, I	۸۷۳	کیفی

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
۱۲	Big data analytics and firm performance: Effects of dynamic capabilities	Wamba, SF; Gunasekaran, A; Akter, S; Ren, SJF; Dubey, R; Childe, SJ	۷۹۱	کمی
۱۳	Corporate effects and dynamic managerial capabilities	Adner, R; Helfat, CE	۷۴۷	کمی
۱۴	Business models and dynamic capabilities	Teece, DJ	۷۴۰	کیفی
۱۵	Managerial cognitive capabilities and the microfoundations of dynamic capabilities	Helfat, CE; Peteraf, MA	۷۳۸	کیفی
۱۶	What are dynamic capabilities and are they a useful construct in strategic management?	Ambrosini, V; Bowman, C	۷۳۸	کیفی
۱۷	Dynamic capabilities: Routines versus entrepreneurial action	Teece, DJ	۷۲۴	کیفی
۱۸	The foundations of enterprise performance: Dynamic and ordinary capabilities in an (economic) theory of firms	Teece, DJ	۶۷۹	کیفی
۱۹	Know-how and asset complementarity and dynamic capability accumulation: The case of R&D	Helfat, CE	۶۶۲	کمی
۲۰	Untangling dynamic and operational capabilities: Strategy for the (N) ever-changing world	Helfat, CE; Winter, SG	۶۴۹	کیفی
۲۱	Dynamic capabilities and organizational agility	Teece, D; Peteraf, M; Leih, S	۶۴۷	کیفی
۲۲	Dynamic capabilities and the emergence of intraindustry differential firm performance: Insights from a simulation study	Zott, C	۶۳۵	کمی

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
۲۳	Building dynamic capabilities: Innovation driven by individual-, firm-, and network-level effects	Rothaermel, FT; Hess, AM	۵۸۰	کمی
۲۴	On the contingent value of dynamic capabilities for competitive advantage: The nonlinear moderating effect of environmental dynamism	Schilke, O	۵۶۵	کمی
۲۵	A dynamic capabilities-based entrepreneurial theory of the multinational enterprise	Teece, DJ	۵۶۱	کیفی
۲۶	Understanding the elusive black box of dynamic capabilities	Pavlou, PA; El Sawy, OA	۵۲۷	کمی
۲۷	Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal	Warner, KSR; Wager, M	۵۰۳	کیفی
۲۸	How dynamic can organizational capabilities be? Towards a dual-process model of capability dynamization	Schreyogg, G; Kliesch-Eberl, M	۴۹۴	کیفی
۲۹	Conceptualizing accelerated internationalization in the born global firm: A dynamic capabilities perspective	Weerawardena, J; Mort, GS; Liesch, PW; Knight, G	۴۷۸	کیفی
۳۰	Sustainable supply chain management practices and dynamic capabilities in the food industry: A critical analysis of the literature	Beske, P; Land, A; Seuring, S	۴۷۷	کیفی
۳۱	Understanding dynamic capabilities: progress along a developmental path	Helfat, CE; Peteraf, MA	۴۶۸	کیفی
۳۲	Continuous morphing: Competing through dynamic capabilities, form, and function	Rindova, VP; Kotha, S	۴۶۶	کیفی

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
۳۳	Dynamic capabilities and the role of managers in business strategy and economic performance	Augier, M; Teece, DJ	۴۴۳	کیفی
۳۴	Dynamic managerial capabilities: Review and assessment of managerial impact on strategic change	Helfat, CE; Martin, JA	۴۲۹	کیفی
۳۵	Quo vadis, dynamic capabilities? A content-analytic review of the current state of knowledge and recommendations for future research	Schilke, O; Hu, SC; Helfat, CE	۴۱۸	کیفی
۳۶	Dynamic capabilities: An exploration of how firms renew their resource base	Ambrosini, V; Bowman, C; Collier, N	۴۱۵	کیفی
۳۷	Creating a firm-level dynamic capability through capitalizing on market orientation and innovativeness	Menguc, B; Auh, S	۴۰۶	کمی
۳۸	The effectiveness of strategic political management: A dynamic capabilities framework	Oliver, C; Holzinger, I	۳۸۸	کیفی
۳۹	Dynamic capabilities and operational capabilities: A knowledge management perspective	Cepeda, G; Vera, D	۳۸۴	کمی
۴۰	Information technology-enabled dynamic capabilities and their indirect effect on competitive performance: Findings from PLS-SEM and fsQCA	Mikalef, P; Pateli, A	۳۶۸	کمی
۴۱	Incumbent entry into new market niches: The role of experience and managerial choice in the creation of	King, AA; Tucci, CL	۳۵۹	کمی

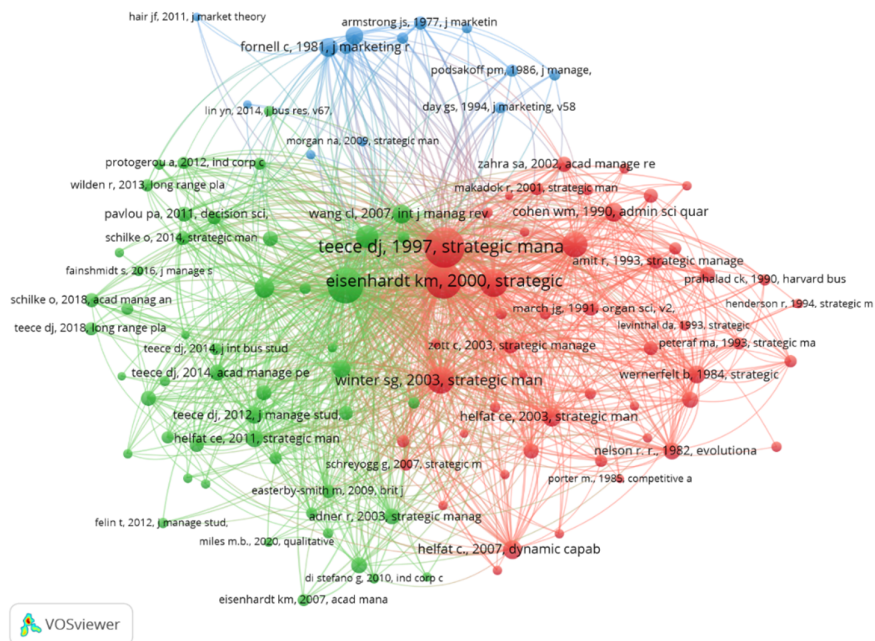
ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
	dynamic capabilities			
۴۲	Psychological foundations of dynamic capabilities: Reflexion and reflection in strategic management	Hodgkinson, GP; Healey, MP	۳۵۳	کیفی
۴۳	Dynamic capabilities and performance: Strategy, structure and environment	Wilden, R; Gudergan, SP; Nielsen, BB; Lings, I	۳۴۳	کمی
۴۴	Information technology as a facilitator for enhancing dynamic capabilities through knowledge management	Sher, PJ; Lee, VC	۳۴۷	کمی
۴۵	The dynamic capability view in atrategic management: A bibliometric review	Vogel, R; Guttel, WH	۳۴۶	کیفی
۴۶	Clarifying the conditions and limits of the contributions of ordinary and dynamic capabilities to relative firm performance	Drnevich, PL; Kriauciunas, AP	۳۴۵	کمی
۴۷	Dynamic capabilities, social capital, and rent appropriation: Ties that split pies	Blyler, M; Coff, RW	۳۴۱	کیفی
۴۸	The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership, and green creativity	Chen, YS; Chang, CH	۳۳۸	کمی
۴۹	Sustainable global supplier management: The role of dynamic capabilities in achieving competitive advantage	Reuter, C; Foerstl, K; Hartmann, E; Blome, C	۳۳۰	کیفی

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	تعداد ارجاع	روش پژوهش
۵۰	Dynamic capabilities: Current debates and future directions	Easterby-Smith, M; Lyles, MA; Peteraf, MA	۳۳۰	کیفی

- تحلیل شبکه هم‌استنادی

بر اساس ارجاعات، ۱۳۷۲ منبع شناسایی شده به‌طور میانگین ۸۰/۴ بار مورد استناد و ارجاع قرار گرفته‌اند. مک کین (McCain, 1990) معمولاً در انجام تحلیل هم‌استنادی، تعداد حداقل ارجاعات را برای هر مقاله ۲۰ در نظر می‌گیرند. با توجه به عمق مطالعات در این زمینه علمی، اعمال فیلتر حداقل ۵۰ ارجاع انجام شد که در نتیجه از ۱۳۷۲ منبع تعداد ۱۱۲ منبع برای تحلیل باقی می‌ماند. الگوریتم پیشروی محلی هوشمند^۱، برای اکتشاف ساختار پژوهش‌ها در زمینه توانمندی‌های پویا به کار گرفته شده است (Van Eck & Waltman, 2010). شکل (۱)، نمایانگر هم‌استنادی در زمینه توانمندی‌های پویا است. اندازه حباب‌ها، دلالت بر تعداد ارجاعات استاندارد شده‌ای دارد که منابع دریافت کرده‌اند و ضخامت خطوط بیانگر استحکام روابط ارجاعی است. دوری و نزدیکی بین دو منبع، رابطه هم‌استنادی بین آن‌ها را مشخص می‌کند. همچنین، هر رنگ معین‌کننده‌ای دسته‌ی مربوطه‌ی آن منبع است. نام خانوادگی نویسنده، سال چاپ پژوهش و نام اختصاری مجله بر روی هر حباب درج شده است.

¹ Smart local moving algorithm

شکل ۱- تحلیل هم‌استنادی در منابع منتخب

نتایج حاصل از بررسی هم‌استنادی نشان می‌دهد که پژوهشگرانی نظیر هلفات، آیزنهارت^۱، تیس، زولو^۲، وینتر^۳ و زهرا^۴ دارای مطالعات اثرگذار در زمینه توانمندی‌های پویا هستند. همچنین می‌توان گفت که مطالعات توانمندی‌های پویا در سه جریان اصلی به شرح ذیل شکل گرفته‌اند:

چارچوب زولو و وینتر: زولو و وینتر (Zollo & Winter, 2002)، با تکیه بر بحث‌های نشأت گرفته از سنت‌های شناختی و رفتاری در مطالعات یادگیری سازمانی، ساختاری جامع برای مطالعه‌ی شکل‌گیری و تکامل توانمندی‌های پویا در بنگاه معرفی کردند. چارچوب زولو و وینتر یک تصویر کلی از فرایندهای سازمانی مورد نظر و ارتباط بین آن‌ها را بیان می‌کند. به عقیده‌ی این صاحب‌نظران، توانمندی‌های پویا الگوهای یاد گرفته‌شده و پایدار از فعالیت‌های جمعی هستند که از طریق آن‌ها بنگاه برای بهبود اثربخشی خود به صورت نظام‌مند، روتین‌های

¹ Eisenhardt

² Zollo

³ Winter

⁴ Zahra

عملیاتی خود را خلق کرده و بهبود می‌بخشد.

چارچوب زهرا و همکاران: چارچوبی که زهرا و همکاران (Zahra, Sapienza, & Davidsson, 2006)، توسعه داده‌اند روابط بین توانمندی‌های اساسی^۱؛ توانمندی‌های پویا؛ یادگیری و عملکرد سازمانی را توضیح می‌دهد. آن‌ها بر نقشی که انتخاب‌های مدیریتی در این فرایندها ایفا می‌کنند، تأکید کرده و بیان می‌دارند که ارزش‌های ماحصل توانمندی‌های پویا، وابسته به شرایط محیطی و دانش سازمانی است.

چارچوب تیس: تیس (David J Teece, 2007) توانمندی‌های پویا را در سه دسته توانمندی (الف) درک کردن/حسگری؛ (ب) تحت کنترل درآوردن و (ج) بازیگر بندی تقسیم کرده و در راستای ارائه‌ی یک چارچوب بنیادین دقیق از مفهوم توانمندی‌های پویا، برای هر یک از این سه دسته توانمندی علاوه بر تعریف، به ارائه خردبنیان‌های آن‌ها مبادرت نموده است.

- تحلیل شبکه هم‌واژگانی

به منظور شناسایی جریان‌های مطالعاتی آینده در زمینه توانمندی‌های پویا، تحلیل هم‌واژگانی با استفاده از نرم‌افزار VOSviewer انجام پذیرفت (شکل ۲) (Van Eck & Waltman, 2010). پس از طبقه‌بندی واژگان کلیدی، تعداد تکرار واژگان در کنار ظهور واژگان جدید جهت‌های مطالعات آینده را نشان می‌دهند. تعداد تکرار هر واژه با اندازه‌ی حباب‌ها، مشخص شده است و میزان تکرار هم‌زمان دو واژه با ضخامت خطوط ارتباطی بیان می‌شود.

با بررسی و تحلیل هم‌واژگانی واژگان کلیدی پژوهش‌ها به وسیله نرم‌افزار VOSviewer در کنار بهره‌گیری از زمینه‌های اکتشاف شده از تحلیل هم‌استنادی می‌توان به جریان‌های مطالعاتی گذشته و آینده پی برد. همچنین، واژگانی که با رنگ زرد مشخص شده‌اند واژگان نوظهور به نسبت واژگان تیره‌تر در ادبیات موضوع هستند.

توجه به خردبنیان‌های توانمندی‌های پویا در سال‌های اخیر، رشد به‌سزایی داشته است. با به‌کارگیری و استقرار مفاهیمی مانند «نوآوری باز»^۲ که از سال ۲۰۰۳ توسط هنری چسبرو^۳ معرفی شده بود و در سال‌های اخیر به مرحله استقرار در بنگاه‌ها رسیده است، نقش توانمندی‌های پویا بالأخص خردبنیان حسگری (درک کردن) را برای پژوهشگران بسیار جذاب کرده است. همچنین توجه به مفاهیمی مانند «تحوّل دیجیتال»^۴ که در یک دهه اخیر در

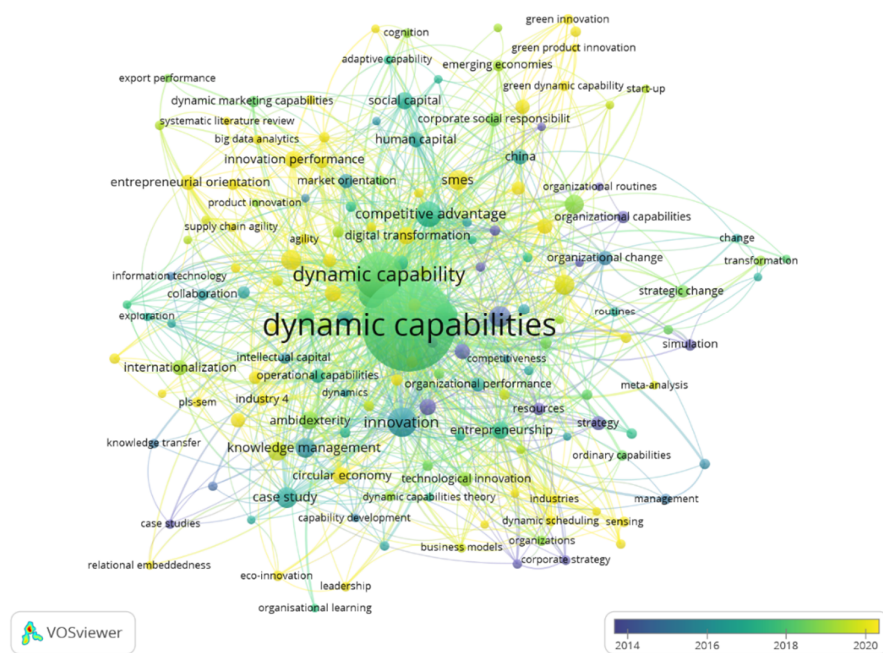
¹ Substantive capability

² Open innovation

³ Henry Chesbrough

⁴ Digital transformation

سطح اکوسیستم کسب‌وکار^۱ به‌شدت افزایش یافته است، مستلزم به‌کارگیری مفهوم توانمندی‌های پویا در پژوهش‌ها است که بر اساس تحلیل هم‌واژگانی این الزام از سوی پژوهشگران نیز قابل مشاهده است. از جریان مطالعاتی که بسیار مورد توجه پژوهشگران در سال‌های اخیر (۲۰۲۰-۲۰۲۳) قرار گرفته است، نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs) و بررسی توانمندی‌های پویا به‌ویژه در نوآوری مدل کسب‌وکار^۲ آن‌هاست. تقریباً ۸۸ درصد شرکت‌های اروپایی را بنگاه‌های کوچک و متوسط تشکیل می‌دهد (Commission et al., 2018) که مبتنی بر فراگیری چنین مطالعاتی در ایالات متحده آمریکا و بریتانیا، این امر نشان‌دهنده ارتباط مستقیم بین موارد برای مطالعه موردی و تعداد مطالعه در چنین کشورهایی است. همچنین با شروع پاندمی کرونا در جهان، تمرکز بخشی از پژوهشگران بر ارتباط دادن توانمندی‌های پویا با بیماری کرونا (به‌مثابه نمودی عینی از وضعیت فورس‌ماژور) از و اثرات آن بر بنگاه‌ها بوده است.

شکل ۲- تحلیل هم‌واژگانی در منابع منتخب

¹ Business ecosystem

² Business model innovation

دیگر جریان نوظهور در زمینه توانمندی‌های پویا، مفهوم «پایداری»^۱ است. آنتولین لویز و همکاران (Antolín-López, Delgado-Ceballos, & Montiel, 2016) اعتقاد دارند که بخش جدایی‌ناپذیری از مدل کسب‌وکار، پایداری است. پژوهشگران بر این باورند که کسب‌وکارها باید توجه ویژه‌ای بر شناخت عناصر تأثیرگذار بر پایداری کسب‌وکار خود داشته باشند. بیش از ۹۳ درصد از مدیران اجرایی در سراسر جهان، پایداری را عاملی مهم برای موفقیت کسب‌وکار خود می‌دانند، ولی تنها ۳۸ درصد آنان معتقدند که می‌توانند برنامه‌های پایدار خود را دقیقاً ارزیابی کنند (Antolín-López et al., 2016). از این رو، بررسی توانمندی‌های پویا بالأخص در نوآوری مدل کسب‌وکار با رویکرد پایداری می‌تواند از جمله جریان‌های مطالعاتی جذاب برای پژوهشگران باشد.

بر مبنای تحلیل دقیق جریان‌های مطالعاتی آتی شناسایی شده در زمینه توانمندی‌های پویا، جدول (۶) بیانگر پرسش‌های تحقیقاتی تمثیلی مرتبط با هر یک از جریان‌ها در سطوح فردی؛ سازمانی و اکوسیستم با در نظر گرفتن خردبنیان‌های حسگری؛ تحت کنترل درآوردن و بازیگر بندی است. جریان مطالعاتی «نوآوری باز» بر تعامل فعال افراد؛ مشتریان؛ نهادها و حتی رقبا در شکل‌دهی و نوآوری مدل‌های کسب‌وکار از مجرای توانمندی‌های پویا تأکید دارد. جریان «تحوّل دیجیتال»، به تحقیق در زمینه نوآوری و تغییرات دیجیتالی در فرآیندها و اکوسیستم‌های کسب‌وکار و نقش توانمندی‌های پویا در این راستا می‌پردازد. محور جریان مطالعاتی «توانمندی‌های پویا در بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs)»، توسعه توانمندی‌های پویا در این نوع شرکت‌ها برای مواجهه با چالش‌ها و فرصت‌های جدید بازار است. جریان مطالعاتی «تأثیر نوآوری مدل کسب‌وکار بر پایداری»، ارتقای ظرفیت پایداری کسب‌وکارها از طریق نوآوری مدل کسب‌وکارشان را در نتیجه مدیریت توانمندی‌های پویا مدنظر دارد. سرانجام اینکه جریان مطالعاتی «تأثیر توانمندی‌های پویا در مواجهه با بحران‌ها»، به چگونگی تناسب سازمان‌ها با محیط در شرایط بحرانی می‌پردازد.

¹ Sustainability

جدول ۶- نمونه‌ای از سؤالات پژوهشی برای جریان‌های مطالعاتی آتی زمینه توانمندی‌های پویا

جریان مطالعاتی ۱: نوآوری باز			
۱	توانمندی حسگری (درک کردن)	توانمندی تحت کنترل درآوردن	توانمندی بازیگربندی
سطح فردی	چگونه افراد می‌توانند مهارت‌های خود را برای شناخت نیازهای بازار و خلق نوآوری در سازمان‌ها توسعه دهند؟	چگونه می‌توان افراد را برای بهره‌برداری از نیازها و فرصت‌های بازار و ارتقاء توانایی حسگری‌شان آموزش داد؟	چگونه می‌توان افراد را به مشارکت فعال در فرآیند نوآوری باز ترغیب کرد؟
سطح سازمانی	چگونه سازمان‌ها می‌توانند محیطی را ایجاد کنند که افراد در نوآوری بازار مشارکت فعالانه داشته باشند؟	چگونه سازمان‌ها می‌توانند از اطلاعات حاصل از پایش محیط داخلی و خارجی در تصمیم‌گیری‌های موثرتر استفاده کنند؟	چگونه سازمان‌ها می‌توانند با بازیگربندی منابع و دارایی‌های سازمانی موجب خلق و تصاحب حداکثری ارزش در فرآیند نوآوری باز شوند؟
سطح اکوسیستم	چگونه می‌توان همکاری‌های بین‌سازمانی در اکوسیستم نوآوری باز را با هدف توسعه نوآوری مشترک ایجاد و مدیریت کرد؟	چگونه سیاست‌ها و قواعد حاکم بر اکوسیستم کسب‌وکار می‌توانند نوآوری باز را تشویق و حمایت کنند؟	چگونه اکوسیستم‌های نوآوری باز می‌توانند به توسعه اقتصادی پایدار منطقه کمک کنند؟
جریان مطالعاتی ۲: تحول دیجیتال و توانمندی‌های پویا			
۲	توانمندی حسگری (درک کردن)	توانمندی تحت کنترل درآوردن	توانمندی بازیگربندی

سطح فردی	چگونه در محیط کسب‌وکار دیجیتال شده، افراد می‌توانند توانمندی حسگری خود را ارتقاء دهند؟	چگونه افراد در محیط‌های دیجیتال می‌توانند توانمندی‌های کنترل و مدیریت اطلاعات فراوان را در راستای اخذ تصمیم‌های مرتبط با تغییرات مؤثر توسعه دهند؟	چگونه افراد می‌توانند در راستای تحوّل دیجیتال، مشارکت فعالانه در فرایند بازیگر بندی سازمان داشته باشند؟
سطح سازمانی	چگونه تحوّل دیجیتال منجر به ایجاد راهکارهای بهینه در جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کسب‌وکار می‌شود؟	چگونه تحوّل دیجیتال می‌تواند به سازمان‌ها در تحت کنترل درآوردن فرصت‌ها و تهدیدهای محیط کسب‌وکار کمک کند؟	تحوّل دیجیتال چگونه بر بازیگر بندی منابع و بازطراحی ساختارها و فرایندهای سازمانی در عصر انقلاب صنعتی چهارم تأثیر می‌گذارد؟
سطح اکوسیستم	چگونه اکوسیستم‌ها با دیجیتالی شدن فرایندهای کسب‌وکارها می‌توانند از حسگری و تحلیل دقیق داده‌های بزرگ برای پیش‌بینی و تأثیرپذیری از تحولات بهره ببرند؟	چگونه اکوسیستم‌ها از تحوّل دیجیتال می‌توانند برای تحت کنترل درآوردن اثربخش فرصت‌ها و تهدیدهای محیط کسب‌وکار استفاده کنند؟	چگونه تحوّل دیجیتال منجر به بازیگر بندی منابع و دارایی‌های اکوسیستم‌ها با هدف تداوم توسعه اقتصادی منطقه می‌شود؟
جریان مطالعاتی ۳: توانمندی‌های پویا در بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs)			
۳	توانمندی حسگری (درک کردن)	توانمندی تحت کنترل درآوردن	توانمندی بازیگر بندی
سطح فردی	چگونه کارآفرینان و مدیران SMEs می‌توانند توانمندی‌های خود را برای شناسایی و تحلیل نیازها و	چگونه افراد می‌توانند مهارت‌ها و توانایی‌هایی را توسعه دهند که به تحت کنترل درآوردن عملیات کسب‌وکار کمک کنند؟	چگونه می‌توان افراد را به مشارکت فعال در فرآیندهای بازیگر بندی ترغیب کرد؟

		فرصت‌های بازار بهبود دهند؟	
سطح سازمانی	چگونه سازمان‌ها می‌توانند بستری را فراهم کنند که منجر به ترویج خلاقیت و نوآوری در SMEs شوند؟	چگونه SMEs می‌توانند خردبندان‌های توانمندی تحت کنترل درآوردن فرصت‌ها و تهدیدها را خلق و توسعه دهند؟	چگونه SMEs می‌توانند با وجود محدودیت منابع، فرایندهای بازیگر بندی را به‌طور کارآمد پیاده‌سازی کنند؟
سطح اکوسیستم	چگونه می‌توان SMEs یک منطقه را به ایجاد همکاری‌های بین‌سازمانی برای شکل‌دهی به یا بهره‌برداری از فرصت‌های تجاری با هدف نوآوری و رشد اقتصادی منطقه‌ای ترغیب کرد؟	چگونه سیاست‌ها و برنامه‌های دولتی، می‌توانند تقویت‌کننده فرایندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری SMEs در تحت کنترل درآوردن فرصت‌ها باشند؟	چگونه بازتعریف جریان منابع و دارایی‌های SMEs یک منطقه به توسعه اقتصادی پایدار آن منطقه کمک می‌کند؟
جریان مطالعاتی ۴: تأثیر نوآوری مدل کسب‌وکار بر پایداری			
۴	توانمندی حسگری (درک کردن)	توانمندی تحت کنترل درآوردن	توانمندی بازیگر بندی
سطح فردی	چگونه می‌توان توانایی‌های فردی را برای شناخت عوامل مؤثر بر پایداری کسب‌وکارها تقویت کرد؟	چگونه می‌توان از اطلاعات به‌دست‌آمده از حسگری در اثربخشی تصمیمات مرتبط با پایداری‌پذیری کسب‌وکارها استفاده کرد؟	چگونه می‌توان مشارکت افراد را در فرایند نوآوری مدل کسب‌وکار با هدف ارتقای ظرفیت پایداری کسب‌وکار افزایش داد؟
سطح سازمانی	چگونه سازمان‌ها در زمان مناسب ضرورت نوآوری در مدل کسب‌وکار را تشخیص می‌دهند؟	چگونه سازمان‌ها فرایندهای موردنیاز برای نوآوری مدل کسب‌وکار را در راستای پایداری کسب‌وکارشان، شکل و پیاده‌سازی می‌کنند؟	چگونه سازمان‌ها با بازیگر بندی منابع و مدل کسب‌وکار خود، پایداری کسب‌وکارشان را تداوم می‌بخشند؟

سطح اکوسیستم	چگونه توانمندی حسگری اعضای یک اکوسیستم نوآوری منجر به نوآوری مدل کسب‌وکار و در نتیجه پایداری اکوسیستم و توسعه اقتصادی منطقه می‌شود؟	چگونه سیاست‌ها و قواعد حاکم بر اکوسیستم نوآوری می‌توانند نوآوری مدل کسب‌وکار را در راستای پایداری اعضا و اکوسیستم تشویق و حمایت کنند؟	چگونه نوآوری مدل کسب‌وکار و بازیگر بندی منابع بین اعضای اکوسیستم‌ها، توسعه اقتصادی پایدار منطقه را استمرار می‌بخشد؟
جریان مطالعاتی ۵: تأثیر توانمندی‌های پویا در مواجهه با بحران‌ها (برای مثال بحران همه‌گیری ویروس کرونا)			
۵	توانمندی حسگری (درک کردن)	توانمندی تحت کنترل درآوردن	توانمندی بازیگر بندی
سطح فردی	چگونه افراد می‌توانند مهارت‌های خود را در تشخیص به‌هنگام بحران‌ها تقویت کنند؟	چگونه افراد می‌توانند تصمیمات اثربخشی را بر اساس تحلیل اطلاعات مرتبط با بحران‌ها اتخاذ کنند؟	چگونه می‌توان در مواجهه با بحران‌ها، افراد در بازیگر بندی منابع و دارایی‌های مشارکت فعالانه داشته باشند؟
سطح سازمانی	چگونه سازمان‌ها می‌توانند توانمندی حسگری خود را برای شناسایی بحران‌ها، علاوه بر فرصت‌ها، تقویت کنند؟	چگونه سازمان‌ها می‌توانند فرایندهای کارآمدی را برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در بحران‌ها پیاده‌سازی کنند؟	چگونه سازمان‌ها می‌توانند بازیگر بندی ساختارها و فرآیندهای خود، حداکثر انعطاف‌پذیری را در مواجهه با بحران‌ها داشته باشند؟
سطح اکوسیستم	چگونه اکوسیستم‌ها می‌توانند با ایجاد و توسعه همکاری‌های بین‌سازمانی، بحران‌های بالقوه را به‌هنگام تشخیص دهند؟	چگونه سیاست‌ها و قواعد حاکم بر اکوسیستم‌ها می‌توانند منجر به ارتقای توانمندی آن‌ها برای تحت کنترل درآوردن بحران‌ها شوند؟	چگونه بازتعریف جریان منابع و دارایی‌های اعضای یک اکوسیستم در مواجهه با بحران، متضمن توسعه اقتصادی پایدار آن منطقه خواهد بود؟

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

این مقاله، یک نمای کلی از پژوهش‌های علمی موجود در زمینه توانمندی‌های پویا در پایگاه Web of Science (WOS) را بین سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۲۳ ارائه می‌دهد. یافته‌های این پژوهش، می‌تواند به‌مثابه راهنمایی برای پژوهشگرانی باشد که قصد توسعه مطالعات خویش در زمینه توانمندی‌های پویا را دارند و درصددند تا مشخص کنند که کدام مجلات دانشگاهی، نویسندگان، مقالات و جریان‌های مطالعاتی را باید برای دستیابی به چارچوب نظری مناسب، مورد توجه قرار دهند.

در پژوهش حاضر با بررسی ۱۳۷۲ منابع علمی مرتبط با زمینه توانمندی‌های پویا در پایگاه داده WOS، مشخص شد که ایالات متحده آمریکا با بیشترین میزان منابع چاپ‌شده رتبه اول را در اختیار دارد. در بین صاحب‌نظران، دیوید تیس به‌عنوان اثرگذارترین صاحب‌نظر برای سالیان متمادی در زمینه توانمندی‌های پویا شناخته می‌شود که با بررسی تعداد ارجاعات فراوان به پژوهش‌های وی کاملاً مشهود است. در میان مجلات، مجله Journal of Business Research بیشترین منابع چاپ‌شده را به خود اختصاص داده است. علاوه بر این، ۵۰ مطالعه تأثیرگذار و پُرآستاد در زمینه توانمندی‌های پویا و همچنین با بررسی هم‌استادی، سه جریان اصلی از توانمندی‌های پویا شناسایی شد. این جریان‌ها برگرفته از پژوهش‌های تأثیرگذار زولو و وینتر، زهرا و همکاران و تیس است.

سرانجام، در مقایسه با مطالعات مشابه، این پژوهش تحلیل کتاب‌سنجی در زمینه توانمندی‌های پویا را برای بازه زمانی به‌روزتر و طولانی‌تری ارائه می‌دهد (از سال ۱۹۹۰ تا ماه می سال ۲۰۲۳). همچنین، برای معرفی جریان‌های مطالعاتی آینده در زمینه توانمندی‌های پویا از تحلیل هم‌واژگانی استفاده می‌نماید که مطالعات مشابه پیشین از این تکنیک بی‌بهره بوده‌اند. تحلیل هم‌واژگانی مشخص نمود که تلفیق توانمندی‌های پویا با مفاهیمی مانند نوآوری باز، تحوّل دیجیتال، بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs)؛ نوآوری مدل کسب‌وکار؛ شرایط فورس‌ماژور یا بحران‌ها (برای مثال، همه‌گیری ویروس کرونا)؛ اکوسیستم (کسب‌وکار و نوآوری) و تحلیل در سطح خردبنیان‌ها، در حال جلب توجه پژوهشگران به‌عنوان جریان‌های آتی مطالعاتی هستند.

این پژوهش نیز به‌مانند هر پژوهش دیگری، دارای محدودیت‌هایی بوده است. پژوهش‌های آتی باید شامل مقالاتی باشد که دامنه خود را به WOS محدود نمی‌کنند و مبتنی بر استفاده از پایگاه‌های داده آنلاین دیگر، مانند Scopus یا Google Scholar هستند. این

پایگاه‌های اطلاعاتی ممکن است حاوی مطالعات منتشرشده در مجلاتی باشد که در WOS نمایه نشده‌اند. علاوه بر این، تحلیل کتاب‌سنجی بعدی توسط پژوهشگران داخلی، می‌تواند نتایج سایر پایگاه‌های داده را با نتایج ارائه‌شده در این پژوهش مقایسه کند یا یک فراتحلیل^۱ انجام دهد که این تحلیل، طبقه‌بندی مقالات پُراستناد یا آخرین مقالات در دسته‌های مختلف را امکان‌پذیر سازد. همچنین برای ارائه تصویر جامع از زمینه توانمندی‌های پویا، تجزیه و تحلیل ارجاعات و نویسندگی‌های مشترک نیز در ذیل تحلیل‌های کتاب‌سنجی پیشنهاد می‌شود.

منابع

- Albort-Morant, G., Leal-Rodríguez, A. L., Fernández-Rodríguez, V., & Ariza-Montes, A. (2018). Assessing the origins, evolution and prospects of the literature on dynamic capabilities: A bibliometric analysis. *European Research on Management and Business Economics*, 24(1), 42-52.
- Antolín-López, R., Delgado-Ceballos, J., & Montiel, I. (2016). Deconstructing corporate sustainability: a comparison of different stakeholder metrics. *Journal of Cleaner Production*, 136, 5-17.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Bouyssou, D., & Marchant, T. (2011). Ranking scientists and departments in a consistent manner. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(9), 1761-1769.
- Braam, R. R., Moed, H. F., & Van Raan, A. F. (1991). Mapping of science by combined co-citation and word analysis. I. Structural aspects. *Journal of the American Society for information science*, 42(4), 233-251.
- Cepeda, G., & Vera, D. (2007). Dynamic capabilities and operational capabilities: A knowledge management perspective. *Journal of Business Research*, 60(5), 426-437.
- Chen, C.-L., & Jaw, Y.-L. (2009). Building global dynamic capabilities through innovation: A case study of Taiwan's cultural organizations. *Journal of Engineering and Technology Management*, 26(4), 247-263.
- Collis, D. J. (1994). Research note: how valuable are organizational capabilities? *Strategic Management Journal*, 15(S1), 143-152.
- Commission, E., Directorate-General for Internal Market, I., Entrepreneurship, SMEs, Makowska, A., Robin, N., Steigertahl, L., Klitou, D. (2018). *Annual report on European SMEs 2017/2018: SMEs growing beyond borders*: Publications Office.
- Cruzara, G., Kaniak, V. M. M., Junior, I. C., & Teixeira, R. M. (2020). The interconnection between entrepreneurship and dynamic capabilities: A bibliometric analysis. *Revista de Negócios*, 25(2), 34-44.
- Daim, T. U., Rueda, G., Martin, H., & Gerdtsri, P. (2006). Forecasting emerging technologies: Use of bibliometrics and patent analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 73(8), 981-1012.
- De Bakker, F. G., Groenewegen, P., & Den Hond, F. (2005). A bibliometric analysis of 30 years of research and theory on corporate social responsibility and corporate social performance. *Business & Society*, 44(3), 283-317.
- Di Stefano, G., Peteraf, M., & Verona, G. (2010). Dynamic capabilities deconstructed: a bibliographic investigation into the origins, development, and future directions of the research domain. *Industrial and Corporate Change*, 19(4), 1187-1204.

- Eisenhardt, K. M., & Martin, J. A. (2000). Dynamic capabilities: What are they? *Strategic Management Journal*, 21(10_11), 1105-1121.
- Griffith, D. A., & Harvey, M. G. (2001). A resource perspective of global dynamic capabilities. *Journal of International Business Studies*, 32(3), 597-606.
- Helfat, C. E. (1997). Know-how and asset complementarity and dynamic capability accumulation: The case of R&D. *Strategic Management Journal*, 18(5), 339-360.
- Helfat, C. E., Finkelstein, S., Mitchell, W., Peteraf, M., Singh, H., Teece, D., & Winter, S. G. (2009). *Dynamic capabilities: Understanding Strategic Change in Organizations*: John Wiley & Sons.
- Kim, J., & Boo, S. (2010). Dynamic capabilities and performance of meeting planners. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(7), 736-747.
- Köseoglu, M. A., Sehitoglu, Y., & Craft, J. (2015). Academic foundations of hospitality management research with an emerging country focus: A citation and co-citation analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 45, 130-144.
- Leung, X. Y., Sun, J., & Bai, B. (2017). Bibliometrics of social media research: A co-citation and co-word analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 66, 35-45.
- McCain, K. W. (1990). Mapping authors in intellectual space: A technical overview. *Journal of the American Society for Information Science (1986-1998)*, 41(6), 433.
- Merigó, J. M., Mas-Tur, A., Roig-Tierno, N., & Ribeiro-Soriano, D. (2015). A bibliometric overview of the Journal of Business Research between 1973 and 2014. *Journal of Business Research*, 68(12), 2645-2653.
- Ochoa, M. P. B., Navarro, M. A. S., & Barahona, E. P. (2020). A Bibliometric Analysis of Dynamic Capabilities in the Field of Family Firms (2009-2019). *European Journal of Family Business*, 10(2), 69-81.
- Penrose, E. T. (2009). *The Theory of the Growth of the Firm*: Oxford University Press.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Podsakoff, N. P., & Bachrach, D. G. (2008). Scholarly influence in the field of management: A bibliometric analysis of the determinants of university and author impact in the management literature in the past quarter century. *Journal of Management*, 34(4), 641-720.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*: The Free Press. New York.
- Rey-Martí, A., Ribeiro-Soriano, D., & Palacios-Marqués, D. (2016). A bibliometric analysis of social entrepreneurship. *Journal of Business Research*, 69(5), 1651-1655.
- Rialti, R., Marzi, G., Ciappei, C., & Busso, D. (2019). Big data and dynamic capabilities: A bibliometric analysis and systematic literature review. *Management Decision*, 57(8), 2052-2068.

- Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319-1350.
- Teece, D. J., & Pisano, G. (1994). The dynamics capabilities of firms: An introduction. *Industrial and Corporate Change*, 3(3), 537-556.
- Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533.
- Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Vogel, R., & Güttel, W. H. (2013). The dynamic capability view in strategic management: A bibliometric review. *International Journal of Management Reviews*, 15(4), 426-446.
- Wernerfelt, B. (1984). A resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 5(2), 171-180.
- Wilden, R., Devinney, T. M., & Dowling, G. R. (2016). The architecture of dynamic capability research: Identifying the building blocks of a configurational approach. *Academy of Management Annals*, 10(1), 997-1076.
- Winter, S. G. (2003). Understanding dynamic capabilities. *Strategic Management Journal*, 24(10), 991-995.
- Zahra, S. A., & George, G. (2002). The net-enabled business innovation cycle and the evolution of dynamic capabilities. *Information Systems Research*, 13(2), 147-150.
- Zahra, S. A., Sapienza, H. J., & Davidsson, P. (2006). Entrepreneurship and dynamic capabilities: A review, model and research agenda. *Journal of Management Studies*, 43(4), 917-955.
- Zollo, M., & Winter, S. G. (2002). Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities. *Organization Science*, 13(3), 339-351.